

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2021-2-82-91>

КРАСНОМОВЕЦЬ Вікторія Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5806-8348>
krasnomovets_v_a@ukr.net

ЯЦЕНКО Олександр Володимирович
доктор економічних наук, професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6404-1894>
allexsan74@ukr.net

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД

У статті проаналізовано навні підходи до оцінки сталого розвитку туризму. Запропоновано авторську методичку, що базується на трансформації до параметрів регіонального формату, існуючих міжнародних та національних індикаторів. За запропонованою авторською методикою проведено оцінку рівня сталого розвитку туризму у Черкаському регіоні.

Ключові слова: сталий розвиток; сталий розвиток суспільства; концепція сталого розвитку туризму; сталий розвиток туризму в регіоні; регіональна політика; економічна стабільність; екологічна стабільність; методичний підхід; Черкаська область.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя принципи сталого розвитку набувають усе більшої актуальності. Для усіх країн планети все більш важливим стає переосмислення впливу діяльності на навколишнє середовище. Можна стверджувати, що жодна галузь людської діяльності не має такого впливу на економіку, навколишнє середовище і культуру, як туризм. І тому стійкий його розвиток на даний момент є актуальним питанням у багатьох регіонах світу.

Економічний, соціально-економічний і науково-технічний прогрес призвів до надмірно швидкому розвитку туризму. Через це в місцях масового відвідування туристами з'явилися серйозні проблеми в області екології, культури та соціального розвитку, в зв'язку з чим виникає проблема охорони території від впливу туризму.

Механізм управління сталим розвитком економіки регіону – це сукупність дій, що об'єднує комплексне використання адміністративних, економічних, соціальних, правових, управлінських, стимулюючих інструментів, методів управління, а також сукупність локальних ресурсних засобів з метою збереження стабільності регіональної системи, забезпечення її цілісності, динамічного рівноваги і адаптації до внутрішніх і зовнішніх впливів середовища в процесі реалізації стратегії розвитку регіону, забезпечуючи його стійкість в довгостроковій перспективі [1, с. 350].

Невід'ємною складовою цього механізму є управління сталим розвитком туризму в регіоні. Під стійким розвитком туризму слід розуміти сукупність кількісних і якісних змін, які забезпечують перехід до більш високого рівня збалансованості економічного, соціального та екологічного розвитку регіону [2, с. 153].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз профільної наукової літератури показав, що недостатньо вивчені теоретико-методологічні та методичні аспекти підходи до сталого розвитку туризму в регіоні, незважаючи на активізацію вчених і їх підвищений інтерес до сталого розвитку туризму загалом. Попередні дослідження автора [3], що присвячено теоретичним засадам дослідження поняття сталого розвитку стосувалися трактування поняття сталого розвитку туризму на регіональному рівні.

Метою статті є розробка методичних підходів до оцінки ступеня реалізації концепції сталого розвитку на регіональному рівні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Питанням оцінки сталого розвитку туризму дослідники приділяли увагу практично з часу виникнення самої концепції сталого розвитку. Проведений аналіз засвідчив наявність кількох найбільших ґрунтовних систем оцінки показників сталого розвитку туризму на міжнародному та національному рівнях.

Першою комплексною розробкою системи індикаторів стійкого розвитку стала робота Комісії в рамках сталого розвитку ООН, представлена більш ніж 15 років тому (1996). Загальне число запропонованих індикаторів склало 132. Всі індикатори були розділені на чотири групи: соціальні (41 індикатор), економічні (26), екологічні (55) та організаційні (10) [4].

В останні роки завдяки ініціативі UNWTO та ряду інших міжнародних організацій була розроблена система основних індикаторів стійкого розвитку туризму, які включають показники для державної реалізації концепції сталого розвитку, показники впливу антропогенної діяльності на навколишнє середовище, а також соціальні, культурні та економічні показники. Рекомендовані індикатори наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні індикатори сталого розвитку туризму, рекомендовані ЮНВТО [5]

№	Найменування показника
A	Показники для державної реалізації концепції сталого розвитку
A-1	Наявність місцевої політики з питань сталого розвитку в регіоні
A-2	Участь зацікавлених сторін
A-3	Наявність реєстру місць, що становлять культурну цінність
A-4	Наявність реєстру місць, що становлять культурну цінність
A-5	Кількість туристських комплексів, що мають еко-ярлик або беруть участь в програмах по управлінню природокористуванням (EMAS або ISO1400)
B	Показники впливу антропогенної діяльності на навколишнє середовище
B1	Туристські перевезення (транспортування до і від місця відпочинку, внутрішні перевезення)
B1-1	Частка «стійких» перевезень серед загальної кількості транспортних перевезень
B1-2	Кількість відвідувачів, що прибувають на короткий термін, на км ²
B1-3	Пересування по території приймаючої сторони
B2	Несуча ємність - використання землі, біорізноманіття та туристична діяльність
B2-1	Максимальна щільність населення (пік сезону) на км ²
B2-2	Спальні місця в літніх будинках (% від загальної житлової ємності)
B2-3	Співвідношення забудованої території і природних зон
B2-4	Розмір захищених природних територій (% від загальної території призначення)
B2-5	Розвиток різної діяльності у вільний від роботи час з використанням великої кількості ресурсів
B2-6	Відсоток природного берегової лінії
B3	Використання енергії
B3-1	Частка відновлюваної енергії в загальному енергоспоживанні (по всій території призначення, місцевого виробництва або імпортована)
B3-2	Використання енергії на туристські потреби
B4	Використання води
B4-1	Рациональне використання водних ресурсів
B4-2	Частка будинків і споруд комунального господарства, що мають доступ до водної очисної станції
B5	Поводження з твердими відходами
B5-1	Частка твердих відходів, відібраних для переробки
B5-2	Загальна кількість твердих відходів, вивезених на сміттєзвалище і / або сміттєспалювальний завод (в тоннах)
B5-3	Щомісячне виробництво відходів
C	Соціальний культурний показник
C-1	Співвідношення службовців, які не проживають в даному місці, до загальної кількості працюючих в туризмі
C-2	Середня тривалість контрактів для туристського персоналу
C-3	Відсоток території, яку займають службовці, які не проживають в даній місцевості
C-4	Кількість зареєстрованих крадіжок
C-5	Співвідношення населення (турист / господар)
D	Економічний показник
D-1	Сезонні коливання зайнятості в туристській сфері
D-2	Сезонні коливання оренди житла
D-3	Загальна житлова ємність на представника місцевого населення
D-4	Середня тривалість ночівель

Найбільше визнання отримав міжнародний рейтинг під назвою «Індекс конкурентоспроможності туризму» (*The Travel & Tourism Competitiveness Report*) [6], створений Центром глобальної конкурентоспроможності та ефективності при Всесвітньому економічному форумі (м. Давос). В системі оцінки індексу конкурентоспроможності туризму використовується 75 індикаторів, що містять 14 груп і характеризують різні аспекти розвитку туризму, у тому числі культурні та соціально-економічні [6].

Про необхідність вивчення і актуальності формування індикаторів сталого розвитку туризму свідчать також програми Європейського союзу, що розроблені в 2013 році. Програма ЄС «Європейський туризм система індикаторів сталого розвитку територій» (*European Tourism Indicators System Toolkit for Sustainable Destinations* [7]) розроблялася 2 роки. Система містить 27 основних і 40 додаткових індикаторів:

- основні індикатори (*Core indicators*) ідентифіковані як базові і є найважливішими;
- додаткові (*Optional indicators*) більш відносяться до досліджуваних регіонах, які мають в розпорядженні розширені системи моніторингу.

Всі індикатори розділені на чотири секції: управління, економіка, соціально-культурний вплив, вплив на навколишнє середовище. Індикатори впливу зосереджені на тих елементах, які роблять безпосередній вплив на стійкість навколишнього середовища регіону. У розглянутій секції виділяють 11 *Core indicators* і 15 *Optional indicators*. Наприклад, для такого критерію, як «Управління твердими відходами», індикатор «Обсяг утворення відходів в регіоні (тонни на 1 жителя в рік або на місяць)» є основним, а «Відсоток підприємств туризму, що відокремлюють різні типи відходів» - це додатковий індикатор. Європейським індикаторами сталого розвитку характерна глибока деталізація всіх процесів, так, критерієм «Скорочення транспортного впливу» відповідають індикатори, що враховують відстань, яку долає турист в регіоні відвідування, з метою аналізу забруднення атмосфери від пересувних джерел та вироблення напрямків використання екологічно нешкідливих видів транспортування туристів [8].

Усі проаналізовані підходи є досить повними з позиції оцінки ключових сфер. Втім, водночас, кожна з них стосується глобального, міжнародного або національного рівня. Системи оцінки сталого розвитку туризму на регіональному рівні окремої країни досі на нормативному рівні не розроблено. З одного боку, це зумовлено тим, що ЮНВТО важливо проводити аналіз на національному рівні в цілому, але з іншого боку, національні показники формуються саме на регіональному рівні. З огляду на означене, вважаємо розробку системи індикаторів для оцінки регіонального рівня сталого розвитку туризму важливим та актуальним питанням.

Враховуючи те, що існуючі дослідження рівня сталого розвитку туризму є здебільшого надбаннями зарубіжних, а не вітчизняних дослідників, то відповідно, і показники системи оцінки адаптовані в основному до статистичних показників країн, що аналізується. Не всі показники є співмірними з національними в нашій країні. Тому, в рамках нашого дослідження, враховуючи необхідність оцінки процесів сталого розвитку туризму саме на регіональному рівні, на основі аналізу існуючих підходів нами було запропоновано авторську систему оцінки даного показника. Методологічною основою запропонованих індикаторів є показники офіційної статистики, аналізи соціологічних опитувань та показники діяльності окремих суб'єктів господарювання.

Базуючись на основних індикаторах стійкого розвитку туризму, запропонованим ЮНВТО (таблиця 1) та міжнародному рейтинзі «Індекс конкурентоспроможності туризму» нами було обрано та узагальнено базові показники, що характеризують засади сталого розвитку туризму на регіональному рівні.

Перехід до сталого розвитку в його класичному розумінні можливий за умови забезпечення економічних, соціальних і екологічних цілей, відповідності соціально-економічних систем різного рангу трьом ключовим критеріям: 1) економічної ефективності (окупності витрат доходами); 2) екологічної стійкості (забезпечення довгострокової життєздатності екосистем); 3) соціального благополуччя (задоволення в рівній мірі культурних, матеріальних і духовних потреб суспільства) [9, с. 31].

Дані критерії є дуже актуальними і для туризму, у розвитку якого використовується велика кількість різних видів ресурсів, відбувається значний вплив на територію і безпосередню взаємодію з місцевим населенням [10, с. 321].

Окрім трьох базових складових, за аналогією до методики ЮНВТО, нами також враховано показник державної реалізації концепції сталого розвитку в регіоні (табл. 2).

Таблиця 2

Авторський підхід до оцінки сталого розвитку туризму на регіональному рівні

№ з/п	Показник
A	Показники для оцінки впливу антропогенної діяльності на навколишнє середовище
A-1	Максимальне навантаження туристів на територію регіону, осіб/км ²
A-2	Площа заповідних територій у співвідношенні до загальної площі регіону, %
A-3	Частка відновлювальної енергії в структурі загальної кількості енергії, що споживається, %
A-4	Частка твердих побутових відходів, що вивозиться на сміттєпереробний завод, % до загальної кількості
A-5	Частка твердих побутових відходів, що піддаються переробці, %
B	Соціально-культурні показники
B-1	Кількість зареєстрованих злочинів
B-2	Наявність цільових навчальних програм щодо популяризації усвідомленого ставлення до навколишнього природного середовища, охорони довкілля, сортування сміття та підвищення рівня еко свідомості регіонального рівня
B-3	Корпоративна соціальна відповідальність закладів готельного та ресторанного господарства та туристичних підприємств
C	Економічні показники
C-1	Доход туроператорів та турагенств від надання туристичних послуг, грн
C-2	Середня тривалість ночівель, ночей
D	Показники щодо державної підтримки в реалізації концепції сталого розвитку
D-1	Наявність програми розвитку туризму з акцентом на позицію сталого розвитку
D-2	Наявність реєстру місць, що становлять культурну цінність
D-3	Наявність реєстру місць, що представляють природну цінність
D-4	Кількість туристських комплексів, що мають еко-ярлик або беруть участь в програмах по управлінню природокористуванням (EMAS або ISO1400)

Складено автором на основі [4; 6-7].

Запропонована схема дослідження, скоріш за все, не претендує на звання методології, оскільки здебільшого містить оглядово-аналітичний характер. Втім, саме за означеними показники видається можливим провести ґрунтовний, комплексний та всебічний аналіз стану сталого розвитку туризму на регіональному рівні.

Відповідно до запропонованої системи проведення регіонального дослідження сталого розвитку туризму в регіоні, здійснимо аналіз за основними показниками в Черкаській області.

Для оцінки впливу антропогенної діяльності на навколишнє середовище, оцінимо такі показники як:

- максимальне навантаження туристів на територію регіону, осіб/км²;
- площа заповідних територій у співвідношенні до загальної площі регіону, %;
- частка відновлювальної енергії в структурі загальної кількості енергії, що споживається;
- частка твердих побутових відходів, що піддається утилізації, % до загальної кількості.

Територія Черкаської області становить 20 916 км². Дані про кількість туристів в області протягом останніх років та обрахований показник навантаження туристів на територію регіону наведено у таблиці 3.

На думку фахівців [11, с. 18], показник до 5 осіб на 1 км² території є допустимим значенням і не викликає занепокоєння. Найвищим за аналізований період навантаження було у 2019 році (1,87 осіб/км²), що на нашу думку можна пояснити зростанням частки внутрішнього туризму.

Таблиця 3

**Кількість туристів у Черкаській області протягом 2010-2019 років
та показник навантаження туристів на територію регіону**

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	Навантаження туристів на територію регіону
2010	36289	1,73
2011	11375	0,54
2012	12260	0,59
2013	15984	0,76
2014	9694	0,46
2015	8520	0,41
2016	11684	0,56
2017	20953	1,00
2018	26383	1,26
2019	39145	1,87

Розраховано автором на основі [12]

Станом на 1 жовтня 2020 року природно-заповідний фонд Черкаської області нараховує 562 природних комплекси та об'єкти, що займають 3,2 % території області [13].

Згідно з даними офіційної статистики, за 2018 рік в Черкаській області усього було спожито 1 687,6 млн. кВт*год електричної енергії (табл. 4).

Таблиця 4

Потужність і відпуск енергії за джерелами постачання енергії за 2018 рік [14]

	Установлена електрична потужність, тис.кВт	Обсяг відпуску електричної енергії, млн. кВт·год
Усього	742,7	1 687,6
у тому числі		
теплові електростанції	19,1	2,0
теплоелектроцентралі	222,8	778,1
атомні електростанції	—	
вітрові електростанції	—	
сонячні електростанції	0,4	0,4
гідроелектростанції	500,4	907,1

Як бачимо з даних, наведених в таблиці 4, частка відновлювальної енергії в структурі загальної кількості енергії, що споживається становить 53,8%. Це сума потужностей сонячної та гідроелектростанцій (500,4+0,4) у співвідношенні до загального обсягу відпуску електричної енергії, млн. кВт·год – 1687,6. Такий вагомий показник став можливим завдяки значній потужності Канівської ГЕС та широкій мережі річок, де можливе облаштування малих гідроелектростанцій.

Для оцінки поводження з твердими побутовими відходами, зокрема характеристики частки, що піддається утилізації, у відсотках до загальної кількості, визначимо, перш за все, загальний обсяг відходів. За даними офіційної статистики у 2019 році у Черкаській області було утворено 1259640,4 тонн твердих побутових відходів [14]. Але загальний обсяг відходів, накопичених протягом експлуатації, у місцях видалення відходів у 2019 році становить 6 699 500,8 тонн [14]. Із загальної кількості ТПВ, частину було утилізовано, частину спалено, а решту видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти (табл. 5).

Відповідно до наведеної інформації, частка утилізованого сміття в Черкаській області у 2019 році становить 10,4 %, що є досить високим показником. Адже за даними Кабінету Міністрів України, наразі в Україні перероблюють лише 3% побутових відходів [15].

Таблиця 5

Поводження з відходами у Черкаській області у 2019 році (т) [14]

Утилізовано		Спалено		Видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти	
відходи I-IV класів небезпеки	у т.ч. I-III класів небезпеки	відходи I-IV класів небезпеки	у т.ч. I-III класів небезпеки	відходи I-IV класів небезпеки	у т.ч. I-III класів небезпеки
697587,3	33,4	14970,0	10,0	234223,7	–

Для характеристики соціально-культурних показників сталого розвитку туризму в регіоні, проаналізуємо:

- кількість зареєстрованих злочинів;
- наявність цільових навчальних програм щодо популяризації усвідомленого ставлення до навколишнього природного середовища, охорони довкілля, сортування сміття та підвищення рівня еко свідомості регіонального рівня;
- корпоративну соціальну відповідальність закладів готельного, ресторанного господарства та туристичних підприємств.

Показник зареєстрованих злочинів, на нашу думку, є найбільш відособленим показником характеристики сталого розвитку туризму, втім більшість міжнародних методик оцінки сталого розвитку туризму містить даний індикатор. Скоріш за все, ця інформація береться до уваги в контексті не стільки привабливості дестинації, кільки безпечності здійснювати туристичну мандрівку. За останні аналізовані 10 років, найвищий показник злочинів було зафіксовано у 2016 році – 18632 випадків. У 2017 році – 17756 [14].

У аспекті формування навичок усвідомленого ставлення до навколишнього природного середовища, варто відзначити природоохоронні заходи студентів спеціальності «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» ННІ природничих наук Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, які щороку дбають про збереження популяції підсніжника складчастого у Холодному Яру [16, с. 99].

У серпні 2017 року фахівці «Центру за екологічне майбутнє» провели тематичний семінар на тему: «Екологічний туризм як чинник сталого розвитку природно-заповідних територій». Захід був покликаний підвищити рівень еко свідомості у місцевих жителів та направлений на популяризацію екологічного туризму [17]. «Центр за екологічне майбутнє» — соціальний проект Благодійної організації «Благодійний фонд «Серце нації», який покликаний сприяти формуванню у населення бережливого ставлення до навколишнього природного середовища та підвищити еко свідомість. Також проект розрахований популяризувати пам'ятки природно-заповідного фонду Черкащини задля розвитку екологічного туризму в регіоні, здорового способу життя та активного відпочинку [18]. Заходи із сортування сміття на постійній основі проводяться в загальноосвітніх школах області, в об'єднаних територіальних громадах та мікрорайонах міст та містечок Черкащини.

Методи реалізації концепції з розвитку соціальної відповідальності у готельних, ресторанних та туристичних підприємствах можна розглядати у розрізі зовнішніх та внутрішніх груп впливу. Серед внутрішніх стейкхолдерів особливу увагу слід приділяти персоналу, як виключно важливому, визначальному ресурсу будь-якого підприємства готельної індустрії [19]. Мова йде про безпечні та належні умовим праці, забезпечення спецодягом, соціальне страхування, офіційне працевлаштування, забезпечення умов кар'єрного росту та інші обставини. Зовнішня складова корпоративної соціальної відповідальності у підприємств готельного сектору, наприклад, проявляється у організації умов для людей з обмеженими можливостями або маломобільних груп населення, які не охоплені повним спектром послуг. В готелях області цей показник є надзвичайно низьким, але вселяє надію позитивна динаміка кількості колективних засобів розміщування зі спеціально обладнаними номерами (кімнатами) для осіб з інвалідністю. Якщо у 2018 році їх налічувалося всього 3, то у 2019 році вже 8 [12, с. 21].

В оцінці економічних показників проаналізуємо:

- доход від надання туристичних послуг;
- середню тривалість ночівель, ночей.

Доход туроператорів Черкащини у 2019 році від надання туристичних послуг становив 47 409,5 грн.

Кількість ночівель осіб у колективних засобах розміщування області у 2019 році становить 19 342, в тому числі іноземців 7 072 ночей [12, с. 23].

В оцінці показників щодо державної підтримки в реалізації концепції сталого розвитку, вважаємо за доцільне проаналізувати:

- наявність програми розвитку туризму з акцентом на позицію сталого розвитку;
- наявність реєстру місць, що становлять культурну цінність;
- наявність реєстру місць, що представляють природну цінність;
- кількість туристських комплексів, що мають еко-ярлик або беруть участь в програмах по управлінню природокористуванням (EMAS або ISO1400).

Програма розвитку туризму у Черкаській області закінчує свою дію у грудні 2020 року. Нової програми на розсуд громадськості презентовано досі не було. Аналіз нині діючої Програми засвідчив не надто значний акцент основних засад концепції сталого розвитку.

На сайті Черкаської обласної адміністрації в розділі документів Департаменту регіонального розвитку розміщено «Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення на території Черкаської області станом на 13.03.2020» [20]. Водночас, знайти реєстр місць, що становлять культурну цінність не вдалося.

Маркування мережі «Українська гостинна садиба». мають сім еко-садиб Черкаської області: 1 садиба третьої категорії; одна садиба – 2 категорії; 3 садиби – третьої категорії та дві садиби базової категорії.

Добровільна категоризація у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» має чотири категорії, які позначаються відповідним знаком, що позначається однією, двома або трьома квітками мальви [21]. Втім, зі 102 зареєстрованих у 2019 році в області садиб, відзнаки мережі «Українська гостинна садиба» мають лише 11 об'єктів.

Водночас навіть ці відзнаки є лише умовними показниками, адже лише частково протокол вимог Програми добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» відповідає програмам по управлінню природокористуванням (EMAS або ISO1400).

Висновки. Таким чином, проведений аналіз засвідчив, що Черкаська область має у загальному середні показники, що характеризують стан розвитку відповідно до засад сталого розвитку. З одного боку спостерігається низьке туристичне навантаження на територію регіону; значний показник використання відновлювальних джерел отримання енергії (здебільшого завдяки Канівській ГЕС) та освітні й пропагандистські заходи щодо збереження навколишнього середовища та формування екологічної свідомості жителів області.

Водночас, з іншого боку, в регіоні відсутні системні заходи щодо забезпечення туризму на засадах сталого розвитку. Дуже низька кількість екологічних садиб, що відповідають міжнародним екологічним нормам та стандартам; відсутні комплексні програмні документи забезпечення стратегічного розвитку сталого туризму в регіоні.

Подальші дослідження можуть стосуватися дослідження за запропонованою методикою рівня сталого розвитку туризму у інших областях України і побудова, на основі отриманих даних, загальної карти рівня сталого розвитку туризму в країні.

Список використаних джерел

1. Савків У. С. Аналіз підходів до визначення поняття і принципів сталого розвитку регіону. *Моделювання регіональної економіки*. 2010. № 1. С. 344-355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2010_1_44 (дата звернення: 10.05.2021).
2. Гречишкіна Е. А. Механізм управління устойчивим розвитком регіонального туризму. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 150-159. URL:

https://www.researchgate.net/publication/323959650_Mehanizm_upravlenia_ustojcivym_razvitiem_regionalno_go_turizma_Mechanism_for_Managing_Sustainable_Development_of_Regional_Tourism (дата звернення: 10.05.2021).

3. Красномоєць В. А. Основи забезпечення сталого розвитку туризму в регіоні. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. №2 (Частина 2). С. 56-62. URL: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1972/2044> (дата звернення: 12.05.2021).

4. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 10.05.2020).

5. Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers, UNEP and UNWTO. URL: <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5> (дата звернення: 10.05.2020).

6. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf (дата звернення: 10.09.2020).

7. The European Tourism Indicator System ETIS toolkit for sustainable destination management Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. URL: <https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators/> (дата звернення: 10.09.2020).

8. European Tourism Indicators System for sustainable destination management. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en (дата звернення: 10.09.2020).

9. Зализняк Е. А. Индикаторы экологических аспектов устойчивого развития отрасли туризма: европейский опыт. *Природные системы и ресурсы* 2014. № 1 (7). С. 30-34. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/indikatory-ekologicheskikh-aspektov-ustoychivogo-razvitiya-otrasli-turizma-evropeyskiy-opyt/viewer> (дата звернення: 10.09.2020).

10. Каврус А. И. К вопросу устойчивого туризма. Труды БГТУ. 2016. №7. С. 320-325. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosu-ustoychivogo-turizma/viewer> (дата звернення: 10.09.2020).

11. Удовиченко В.В. Методичні аспекти визначення рекреаційних навантажень: проблематика та прикладні аспекти дослідження. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 21. С. 16-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_21_5 (дата звернення: 20.09.2020).

12. Туристична діяльність у Черкаській області у 2019 році : статистичний бюлетень. Головне управління статистики у Черкаській області. Черкаси, 2020. 45 с.

13. Природные парки. Черкасская область. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_catalog/35-135-natural-parks-cherkasy-oblast.htm (дата звернення: 15.04.2021).

14. Головне управління статистики в Черкаській області. URL: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=stat_navkl (дата звернення: 20.05.2021).

15. Обсяги сміття, яке в Україні перероблюється, планують збільшити у 5 разів. URL: <https://hromadske.ua/posts/obsyagi-smittya-yake-v-ukrayini-pereroblyuyetsya-planuyut-zbilshiti-u-5-raziv> (дата звернення: 20.09.2020).

16. Радченко О.М. Маркетингові комунікації в екологічному туризмі Черкаської області. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 21. С. 96-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_21_17 (дата звернення: 10.09.2020).

17. Черкашанам розповіли про можливості розвитку екотуризму рідного краю. URL: <https://provce.ck.ua/cherkaschanam-rozpovily-pro-mozhlyvosti-rozvytku-ekoturizmu-ridnoho-krayu/> (дата звернення: 20.09.2020).

18. У Черкасах запрацював проект, спрямований розвивати екологічний туризм в області. URL: https://progolovne.ck.ua/u-cherkasah-zapratsyuvav-proekt-spryamovanyj-rozvyvaty-ekolohichnyj-turyzm-v-oblasti/?doing_wp_cron=1604738530.1305339336395263671875 (дата звернення: 20.09.2020).

19. Александрова С. А. Проблема соціальної відповідальності підприємств готельного господарства в сучасних умовах. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. . 2014. № 2(1). С. 148-151. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2014_2\(1\)_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2014_2(1)_32) (дата звернення: 10.09.2020).

20. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення на території Черкаської області станом на 17.05.2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1eqTngmW3ZKEdtGBiw0eOG8Zl8OTKJUYt/view?ts=5f97fad7> (дата звернення: 20.05.2021).

21. «Спілка сільського зеленого туризму України». URL: <https://www.greentour.com.ua/region> (дата звернення: 20.09.2020).

References

1. Savkiv U. S. (2010). Analiz pidkhodiv do vyznachennia poniattia i pryntsyviv staloho rozvytku rehionu [Analysis of approaches to defining the concept and principles of sustainable development of the region]. *Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky* [Modeling of the regional economy], 1, 344-355 (Accessed: 10.05.2021).

2. Hrechyshkyna E. A. (2018). Mekhanyzm upravleniya ustoichyvym razvytyem rehyonalnoho turyzma [Management mechanism for sustainable development of regional tourism.]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu* [Economic Bulletin of Donbass], 1(51), 150-159. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/323959650_Mehanzym_upravlenia_ustojcivym_razvitiem_regionalno-go_turizma_Mechanism_for_Managing_Sustainable_Development_of_Regional_Tourism (Accessed: 10.05.2021).
3. Krasnomovets V. A. (2017). Osnovy zabezpechennja stalogo rozvytku turyzmu v regioni [Fundamentals of sustainable tourism development in the region]. *Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Serija «Ekonomichni nauky»* [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series], №2 (Part 2), 56-62. URL: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1972/2044> (дата звернення: 12.05.2021).
4. World Tourism Organization (2020). Retrieved from: <https://www.unwto.org> (Accessed: 10.05.2021).
5. Making Tourism More Sustainable (2020). A Guide for Policy Makers, UNEP and UNWTO. Retrieved from: <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5> (Accessed: 10.05.2021).
6. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf (Accessed: 10.05.2021).
7. The European Tourism Indicator System ETIS toolkit for sustainable destination management Luxembourg: Publications Office of the European Union (2016). Retrieved from: <https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators/> (Accessed: 10.05.2021).
8. European Tourism Indicators System for sustainable destination management (2020). Retrieved from: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en (Accessed: 10.05.2021).
9. Zalijnjak E. A. (2014). Indikatory jekologicheskikh aspektov ustojchivogo razvitiya otrasli turizma: evropejskij opyt [Indicators of environmental aspects of sustainable development of the tourism industry: european experience]. *Prirodnye sistemy i resursy* [Natural systems and resources], 1 (7), 30-34. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/indikatory-ekologicheskikh-aspektov-ustoychivogo-razvitiya-otrasli-turizma-evropejskiy-opyt/viewer> (Accessed: 10.05.2021).
10. Kavrus A. Y. (2016). K voprosu ustojchyvogo turyzma [On the issue of sustainable tourism]. *Trudy BGTU* [Proceedings of BSTU], 7, 320-325. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosu-ustoychivogo-turizma/viewer> (Accessed: 10.05.2021).
11. Udovychenko V.V. (2012). Metodichni aspekty vyznachennja rekreacijnyh navantazhen': problematyka ta prykladni aspekty doslidzhennja [Methodical aspects of the value of recreational supplies: problematics and applied aspects of life]. *Geografija ta turyzm* [Geography and tourism], 21, 16-26. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_21_5 (Accessed: 10.05.2021).
12. Turystychna dijal'nist' u Cherkas'kij oblasti u 2019 roci : statystychnyj bjuleten' [Tourist activity in Cherkasy region in 2019: statistical bulletin]. Golovne upravlinnja statystyky u Cherkas'kij oblasti [Department of Statistics in the Cherkasy region]. Cherkasy, 2020. 45 p.
13. Pryrodnye parky. Cherkasskaja oblast' [Natural parks. Cherkasy region]. Retrieved from: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_catalog/35-135-natural-parks-cherkasy-oblast.html (Accessed: 10.05.2021).
14. Golovne upravlinnja statystyky v Cherkas'kij oblasti [Main Department of Statistics in Cherkasy region]. Retrieved from: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=stat_navkl (Accessed: 10.05.2021).
15. Obsjagy smittja, jake v Ukrai'ni pererobljujet'sja, planujut' zbil'shyty u 5 raziv [The volume of waste that is recycled in Ukraine is planned to increase 5 times]. Retrieved from: <https://hromadske.ua/posts/obsyagi-smittya-yake-v-ukrayini-pereroblyuyetsya-planuyut-zbilshiti-u-5-raziv> (Accessed: 10.05.2021).
16. Radchenko O.M. (2012) Marketyngovi komunikacii' v ekologichnomu turyzmi Cherkas'koi' oblasti [Marketing communications in ecological tourism of Cherkasy region]. *Geografija ta turyzm* [Geography and tourism], 21, 96-103. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_21_17 (Accessed: 10.05.2021).
17. Cherkashhanam rozpovily pro mozhlyvosti rozvytku ekoturizmu ridnogo kraju [Cherkasy residents were told about the possibilities of ecotourism development in their native land]. Retrieved from: <https://provce.ck.ua/cherkaschanam-rozpovily-pro-mozhlyvosti-rozvytku-ekoturizmu-ridnoho-kraju/> (Accessed: 10.05.2021).
18. U Cherkasah zapracjuvav proekt, sprjamovanyj rozvyvaty ekologichnyj turyzm v oblasti [A project aimed at developing ecological tourism in the region has been launched in Cherkasy]. Retrieved from: https://progolovne.ck.ua/u-cherkasah-zapratsyuvav-proekt-sprjamovanyj-rozvyvaty-ekologichnyj-turyzm-v-oblasti/?doing_wp_cron=1604738530.1305339336395263671875 (Accessed: 10.05.2021).
19. Aleksandrova S. A. (2014) Problema social'noi' vidpovidal'nosti pidpryjemstv gotel'nogo gospodarstva v suchasnyh umovah [The problem of social responsibility of hotel enterprises in modern conditions.]. *Problemy*

i perspektyvy rozvytku pidpryjemnyctva [Problems and prospects of entrepreneurship development]. № 2(1), 148-151. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2014_2\(1\)_32_](http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2014_2(1)_32_) (Accessed: 10.05.2021).

20. Perelik terytorij ta ob'ektiv pryrodno-zapovidnogo fondu zagal'noderzhavnogo ta misceвого znachennja na terytorii' Cherkas'koi' oblasti stanom na 17.05.2021 [The list of territories and objects of the nature reserve fund of national and local significance on the territory of Cherkasy region as of 17.05.2021]. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1eqTngmW3ZKEdtGBiw0eOG8Zl8OTKJUyt/view?ts=5f97fad7> (Accessed: 10.05.2021).

21. «Spilka sil's'kogo zelenogo turyzmu Ukrai'ny» ["Union of Rural Green Tourism of Ukraine"] (2020). Retrieved from: https://www.greentour.com.ua/region_ (Accessed: 10.05.2021).

KRASNOMOVETS Viktoriia

PhD in Economics, Associate Professor,
Bohdan Khmelnytsky National
University of Cherkassy,
Cherkassy, Ukraine

YATSENKO Olexandr

Dr. Sc. (Economics), Professor,
Bohdan Khmelnytsky National
University of Cherkassy,
Cherkassy, Ukraine

**SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION'S TOURISM SPHERE:
METHODOLOGICAL APPROACH**

Introduction. *The principles of sustainable development have become increasingly important in recent decades. For all countries of the planet it is becoming increasingly important to rethink the impact of activities on the environment. It can be argued that no branch of human activity has such an impact on the economy, environment and culture as tourism. That is why its sustainable development is currently a topical issue in many regions of the world. An integral part of sustainable management of the region's economy is the management of sustainable tourism in the region. Sustainable development of tourism should be understood as a set of quantitative and qualitative changes that ensure the transition to a higher level of balance of economic, social and environmental development of the region.*

Purpose. *The aim of the article is to develop methodological approaches to assessing the degree of implementation of the concept of sustainable development at the regional level.*

Results. *The concept of sustainable tourism development in its interpretation and implementation at the regional level was devoted in the article. The existing methodological approaches to assessing the level of sustainable tourism development at the international and national levels are analyzed. Based on the analysis, the author's scheme for assessing the sustainable development of tourism at the regional level is proposed.*

Originality. *The scientific novelty of the article is the author's method of assessing the sustainable development of tourism. It consists of four blocks: indicators for assessing the impact of anthropogenic activities on the environment; socio-cultural indicators; economic indicators and indicators of state support in the implementation of the concept of sustainable development. Each of these blocks has a set of sub-indicators. Based on the proposed author's methodology, a thorough assessment of the level of sustainable tourism development in Cherkasy region was conducted.*

Conclusion. *Thus, the analysis showed that the Cherkasy region has, in general, average indicators that characterize the state of development in accordance with the principles of sustainable development. On the one hand, there is a low tourist load on the territory of the region; a significant indicator of the use of renewable energy sources (mainly due to the Kaniv HPP) and educational and advocacy activities to preserve the environment and the formation of environmental awareness of the residents of the region. At the same time, on the other hand, there are no systematic measures in the region to ensure tourism on the basis of sustainable development. Very low number of ecological estates that meet international environmental norms and standards; there are no comprehensive program documents to ensure the strategic development of sustainable tourism in the region.*

Keywords: *sustainable development; sustainable development of society; the concept of sustainable tourism development; sustainable development of tourism in the region; regional policy; economic stability; ecological stability; methodical approach; Cherkasy region.*

Одержано редакцією: 08.02.2021
Прийнято до публікації: 21.04.2021